

HÖGSKOLAN FÖR LÄRANDE
OCH KOMMUNIKATION
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Jönköpingska ä gött!

**En studie i jönköpingungdomars kunskap kring den
egna dialekten**

Sofia Wessman

Examensarbete 15 hp
Svenska språket och litteraturen 61-90 hp

Läroarbetsutbildningen
Höstterminen 2009

Handledare:
Barbro Lundin

Examinator:
Mattias Fyhr

ABSTRACT

Sofia Wessman

Jönköpingska ä gött!

A study of youths knowledge about the dialect in Jönköping

Pages: 25

This essay investigates the knowledge about the dialect in Jönköping among youths in the same city. My aim is primarily to focus on their knowledge around words and expressions in the dialect of Jönköping. My method is both qualitative and quantitative and the survey was performed through questionnaires that were sent out to 50 students. In the questionnaires the students were asked to translate words from the dialect in Jönköping but also to freely speculate around the features in the dialect.

My findings indicate that the knowledge around the students own dialect is very poor. Knowledge about the words and expressions that were used in my questionnaire were also poor but among those words that the students actually recognized many originated from the Romany language. Among the answers from the questionnaire there were 17 suggestions for other dialect words, different from the ones that were used in the questionnaire. Consequently the contemporaneity in certain literature that were used is questioned.

Sökord: Jönköping, dialect, word

Postadress

Högskolan för lärande
och kommunikation
(HLK)
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Gatuadress

Gjuterigatan 5

Telefon

036-101000

Fax

03616258
5

SAMMANFATTNING

Sofia Wessman

Jönköpingska ä gött!

En studie i jönköpingungdomars kunskap kring den egna dialekten

Antal sidor: 25

Den här uppsatsen undersöker jönköpingungdomars kunskap om den egna dialekten. Syftet är att framförallt fokusera på ungdomarnas kunskaper kring ord och uttryck i Jönköping. Metoden är både av kvalitativ och kvantitativ art och enkätundersökning har använts som undersökningsmetod. 50 enkäter delades ut där eleverna tillfrågades att översätta dialektord samt spekulera fritt kring vad som kännetecknar dialekten i Jönköping.

Resultatet visar att kunskapen om dialektala ord och uttryck är mycket låg bland gymnasieungdomar i Jönköping. De ord som kändes igen av ungdomarna var till stor del romaniglosor. I enkätsvaren fanns 17 förslag på andra dialektord än de som föreslagits i enkäten. Därmed ifrågasätts aktualiteten i viss litteratur som behandlar språket i Jönköping.

Sökord: Jönköping, dialekt, ord

Postadress	Gatuadress	Telefon	Fax
Högskolan för lärande och kommunikation (HLK) Box 1026 551 11 JÖNKÖPING	Gjuterigatan 5	036-101000	03616258 5

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställningar.....	1
2	Bakgrund.....	2
2.1	Begreppet <i>dialekt</i>	2
2.2	Svenska dialekter.....	2
2.3	Varför talat vi dialekter?.....	3
2.4	Språket i Jönköping.....	4
2.4.1	Ljud- och ordböjningsförhållanden.....	4
2.4.1.1	Konsonanter.....	4
2.4.1.2	Vokaler.....	6
2.4.2	Lexikalt.....	6
2.5	Lokalkultur.....	8
2.5.1	Tre små grisar.....	8
2.5.2	Mian Lodalen.....	8
3	Metod.....	9
3.1	Informationssökning.....	10
3.2	Orden i enkäten.....	10
4	Resultat.....	12
4.1	Summerande resultat.....	12
	Figur 1.....	12
	Figur 2.....	13
4.2	Ords vars korrekta beskrivningar ligger över medelvärdet.....	14
	Figur 3.....	14
4.3	Ord vars korrekta beskrivningar ligger under medelvärdet	16
	Figur 4.....	16
	Figur 4.1.....	17
4.4	Öppna frågor.....	18
4.4.1	Fråga A.....	18
4.4.2	Fråga B.....	19
5	Sammanfattande diskussion.....	19
5.1	Ordförståelsen.....	19
5.2	Elevernas övriga tankar kring språket i Jönköping.....	20
6	Slutsats.....	20
7	Källförteckning.....	22
7.1	Bilaga 1.....	23
7.2	Bilaga 2.....	23

1 Inledning

Dialekter inom ett språk bär med sig så mycket mer än bara de mest uppenbara skillnaderna i uttal och vokabulär. De vittnar om bygdens historia, skildrar dess kultur och formar dess personlighet. De kan skänka samhörighet och känslor av regionalism. Detta gör att jag upplever det som väldigt sorgligt när jag hör att de svenska dialekterna håller på att dö ut (Pettersson 2005 s.203, Ördell 2008 s.45, Hagberg 2008 s.54, Hallqvist 2009, SOFIa). Att tänka sig att hela Sverige går mot en framtid då alla mer eller mindre är stöpta i samma språkform utan karakteristiska skillnader mellan skåningen i söder, göteborgaren i väst, norrlänningen i norr eller stockholmaren i öst lämnar det svenska språket som ett platt, blekt och tråkigt språk.

Anledningen till detta påstådda förfall av det dialektala uttrycket i vårt språk är kanske inte så svårt att spekulera i då vår vardag allt mer präglas av en mer eller mindre språkcentraliserad massmedia där engelska och rikssvenska är de mest framträdande uttryckssätten.

Anledningen till att jag personligen är intresserad av dialekter är att de utöver de saker jag redan nämnt att jag upplever dialekter som spännande och avslöjande. Då man ofta hör på dialekten om någon man talar med kommer från en annan del av landet än man själv kan dialekten fungera som ett samtalsämne och således inte bara föra samman människor med samma dialekt utan även människor med olika. Språkanvändningen blir en del av ens unika karaktär och personlighet.

Ördell menar att pessimismen är utbredd i Jönköping angående våra dialekter. "Om fyrtio år finns det ingen i Jönköping som känner till de här orden" (s.45). Hagberg skriver att det är viktigt att hålla liv i våra dialekter. Vi använder ett visst språk inom åldersgruppen (sociolekter), ett inom den geografiska närheten (dialekter), men vi har också ett sätt att prata beroende på socialt sammanhang då vi exempelvis talar annorlunda när vi vill imponera på någon. Ju fler av dessa nivåer du kan, desto mer fritt kan du röra dig i olika samhällsmiljöer. Därför, menar Hagberg, är det många som vill hålla liv i jönköpingskan (s.54).

Jag har själv växt upp utanför Jönköping och därför ligger naturligtvis denna dialekt mig varmt om hjärtat. Jag vill med den här uppsatsen undersöka hur utbredd kunskapen är kring ord i jönköpingsdialekten bland stadens unga. Drabbas Jönköping av det dialektala bortfall som många talar och skriver om?

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka kunskapen kring den egna dialekten bland gymnasieungdomar i Jönköping. Frågeställningen som behandlas är följande:

- Hur utbredd är kunskapen om lokala dialektala ord och uttryck hos gymnasieungdomar i Jönköping i dag?

2 Bakgrund

2.1 Begreppet *dialekt*

I denna uppsats undersöks språket i Jönköping. Detta innefattar Jönköpings stad och till viss del Huskvarna. Det finns en hel del forskning kring dialekten och språket omkring Jönköping, dess tätorter och Småland men denna forskning har ignorerats för att nå det specifika språk som talas i staden Jönköping. Med ordet dialekt menar jag en språkvariant som talas inom ett avgränsat geografiskt område. Samma innebörd menas också med uttrycket *jönköpingska* som förekommer i viss litteratur. Uttrycket är inte ett vedertaget begrepp och finns därmed inte med i *Svenska akademiens ordbok* eller *Nationalencyklopedin*. Efter en sökning på *www.google.se* visas dock 1070 träffar vilket visar att ordet ändå används.

2.2 Svenska dialekter

"bacha som en bängalo" (*Tre små grisar*, 2009)

Citatet ovan känner säkerligen inte många utanför Jönköping till. Skillnaden mellan våra dialekter är nämligen många gånger större än mellan de nordiska språken. Danska är exempelvis mer förståeligt för en svensk än vad pitemål är för en skåning. Det handlar inte om förståelse utan mer om samhälleliga förhållanden. Det är politik som har skapat och påverkat de landsgränser vi har i Norden i dag vilket i sin tur har lett till normerande språk. Sedan råkar både skånska och pitemål hamna inom samma gränsdragning. Att Finland en gång har tillhört Sverige kan vi se än i dag på den finska svensktalande väst- och sydkusten (Pettersson, 2005 s.201ff).

Först kom dialekter och sedan kom det svenska språket. Detta menar Fredrik Lindström i *Svenska Dialektmysterier* från 2009. För cirka 1000 år sedan talade man urnordiska från Island i väst till Gotland i öst. Det är sedan ur urnordiskan som alla nordiska dialekter har vuxit fram genom den isolering som skapats av diverse naturliga hinder så som bergskedjor, stora skogar eller stora vatten. Man levde i lokala byar och samhällen där dialekterna växte fram allt mer. Ulf Teleman (2005) skriver att inom socknen uppstod en språklig gemenskap som kretsade kring präst och kyrka och sedan var det kanske tinget eller marknaden som höll ihop flera socknar i en gemenskap. Det är sedan ur dessa dialekter som riksspråket svenska uppkom i samband med bildandet av det Sverige vi ser i dag. Bidragande till stabiliseringen av riksspråket var Gustav Vasas bibel som kom 1541 (Grünbaum, *Svenska Språket*, s.2). I *Svenska dialektmysterier* jämför man spridandet av olika dialekter med viskelen. Ju fler öron ett ord passerar desto fler variationer uppstår.

Bengt Pamp (1978) definierar dialekt som "...en regionalt betingad, från riksspråket i väsentliga avseenden avvikande språkliga variant"(s.9). Pamp skriver att dialekt står mot riksspråket. Att dialekter skulle vara

avvikande som Pamp beskriver kan vara missvisande. Dels på grund av den historiska bakgrunden där riksspråket faktiskt kommer ur dialekterna, inte tvärtom och dels på grund av att det förutsätter att riksspråket är oföränderligt och en gång för alla givet (SOFIb).

Språket, men framförallt dialekter, har både en splittrande och en enande funktion. Pamp menar att den splittrande effekten är uppenbar. "Språket i Norden har visserligen aldrig varit helt enhetligt, men de stora språkförändringar som skedde framförallt under medeltiden gjorde att språksplittringen blev större än tidigare"(s.13). Den enande egenskapen är gemenskap. Man känner en social och kulturell gemenskap med de man delar sin dialekt med. Pamp menar att vår dialekt ger oss trygghet och att förlorar man sin dialekt förlorar man en del av sig själv.

Projekt Swedia leds av avdelningarna för fonetik vid Lunds, Stockholms och Umeås universitet. Här har de samlat in dialektprover från hela Sverige och säger sig sammanlagt ha över 100 inspelade talprover. Vid 1900-talets början talade i princip alla någon dialekt i Sverige och idag har de fått ge vika för influenserna från riksspråket. I och med det frågar de sig om våra dialekter håller på att dö ut (Swedia, 2000).

Dialekter skiljer sig i avseende på följande: ljudskick, ords böjning, konstruktion av satser och meningar och ordförråd (SOFIb). Med detta som bakgrund är de svenska dialekterna uppdelade i sex olika huvudgrupper (se bilaga 1 för karta över de olika dialekterna): sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, östsvenska mål och gotländska mål. (Lindström 2009 tar även upp den mellansvenska dialekten "gnällbältet" som ytterligare en egen dialekt)

De isoglosser¹ som skapar avgränsningar mellan de olika målen är förstås successiva övergångar eftersom det inte går att urskilja några skarpa språkliga gränser. Detta gör att olika dialekter är mer eller mindre lika varandra beroende på geografiskt avstånd och kan också förklara varför skånska är mer likt danska än pitemål. Istället för att koncentrera sig på gränser fokuserar man på en dialektgrupps kärna där en dialekt uppvisar sina mest renodlade drag (Pettersson, 2005)

2.3 Varför talar vi dialekter?

Språket är underkastad förändringens lag och förändringar sker ständigt och deras spridning är socialt betingad. Man vill vara med i gruppen och visa att man hänger med. När det gäller dialekter är statusbegreppet väsentligt. Områden och personer som har hög status vill man imitera. Lantbon tar sitt mönster från staden, småstaden från storstaden och hela landet mer eller mindre direkt från ett kulturellt och/eller ekonomiskt dominerande utland (Pamp 1978, s11).

Lindström menar att våra olika dialekter har med evolutionen att göra. Genom att tala olika dialekter hör vi var någon hör hemma och därmed minskar risken för inavel. Lindström föreslår att det kanske är en av

¹ gränslinjer för språkdrag, s.204 Pettersson 2005

anledningarna till att vi tycker att vissa dialekter låter sexigare än andra. En dialekt som låter annorlunda än sin egen dras man till. Vi människor är flockdjur som många andra däggdjur och genom vår dialekt visar vi vilken "flock" vi tillhör. Det kanske inte är en slump att i 75% av de äktenskap som ingås i idag talar parterna olika dialekter. Även rödvingetrasten och späckhuggaren talar i dialekter, just för att undvika inavel (Lindström, 2009).

2.4 Språket i Jönköping

Med Jönköpings utmärkta läge som mittpunkt i befolkade Sverige har staden länge varit en mötesplats för människor från alla håll. Detta faktum har påverkat dialekten då språken blandas där människor möts. Staffan Hagberg (2008) menar att en slags språklig Darwinism uppstår - ord som upplevs som bra i andra språk införlivas i det egna språket (s.49).

Lönnerholm (1972, s.7) skriver att jönköpingsbon talar ett språk som tillhör det sydvästsvenska dialektområdet och menar att dialekten är släkt med småländskan (dock inte nordöst-småländska), det västgötska men desto mindre med slättbomålen i Östergötland. Detta faktum, menar Lönnerholm, sätter jönköpingsdialekten i en oerhört intressant position. Han skriver senare om att jönköpingsdialekten får allt större likheter med riksspråket.

2.4.1 Ljud- och ordböjningsförhållanden

Enligt Lönnerholm är språket i Jönköping till viss del enformighet och ger intryck av släpighet, vilket vissa tycker låter vänligt. Han tror att dessa egenskaper grundas i accentueringens enformighet. Ord som i andra dialekter har en akut accent får ofta en grav i Jönköping. Detta innebär att det blir en betoning på andra stavelsen i till exempel; *blåbär*, *skönhet* samt namn så som *Ljungberg*, *Sjögren*, *Barnarp* och *Månsarp*. I två- och flerstaviga ord förekommer en höjning av tonen i sista stavelsen. Tonen höjs också i slutet av en fras eller mening, varvid genuint dialektalande personer gärna drar ut på vokalen i sista stavelsen och har därvid likheter med göteborgskan (Lönnerholm, 1972 s.48).

2.4.1.1 Konsonanter

Konsonanterna *d*, *g*, *b*, *k*, *l* och *n* har en tendens att falla bort i många ord, men framförallt är det r-ljudets bortfall som utmärker jönköpingsdialekten. Ördell (2008) citerar Thecla Wrangel som menar att den vänliga tonen till viss del har med "Jönsepingskans" mjukt rullande *r* att göra. Hon skriver att de är ju "håda å besvälia" (s.41). Ördell skriver vidare om att gränsen mellan tungspets-*r* och tungrots-*r* (främre och bakre *r*) går som en linje från norra Halland upp till Jönköping för att sedan gå nedåt mot Kalmar. Norr om denna linje skorrar man normalt inte. Att Jönköping befinner sig på gränsen gör att *r* uttalas så svagt att de knappt hörs. Lönnerholm (1972) tar upp alla alfabetets bokstäver men just jönköpingskans problem med r-ljudet läggs det stort fokus på. Han menar att det är frågan kring r-ets icke-varande som kanske utmärker jönköpingsdialekten mest. Skorrande *r* är vanligast där det skorrande artikuleras högre upp än

den skånska motsvarigheten medan svagt tonande tungspets-r också kan finnas. Han skriver ändå att det många gånger är svårt att avgöra om det över huvudtaget hörs ett r-ljud. Man förväntar sig ett r-ljud på vissa ställen i ord vilket kan bidra till att man tycker sig höra ett svagt r-ljud fast talaren aldrig producerat något. Detta är framförallt fallet i ändelser, där *r* nästan alltid försvinner: *Gunnar* blir *Gunna* och *bästar* blir *bästa*. När det gäller ordet *sko* sammanfaller plural bestämd form med obestämd singular och blir i båda fallen *sko*. Utmärkande är också ett sammanfall i uttalet av pluraländelsen -or och -er. *Flickor* blir exempelvis *flecke* i singular och i plural bestämd form *fleckera*. Hörs ett r-ljud är det i flesta fall ett svagt tungslag. I sammansättningar och avledningar där främre led slutar på *r* bortfaller även detta r-ljud. R-ljud uttalas således inte i till exempel *Storgatan* (Stogatan), *Klarbärslylt* (Klabässylt) eller *Pettersson* (Pettsånn). I ordet *yster* kan höras ett svagt *r* medan *y* blir utbytt mot *ö*: *söster*. I samband med pronomenet *min* faller dock r-ljudet och blir istället *söste mi* (Lönnerholm 1972, s.35ff). I detta exempel kan vi också se exempel på Jönköpingskans efterställda possessiva pronomen som inte finns i rikssvenskan. Denna form används bara vid släktskapsord (Pettersson, 2005 s.219).

Det är när *r* hamnar framför de dentala konsonanterna *d*, *l*, *n*, *s*, och *t* som de bildar supradentaler. I dessa situationer faller r-ljudet bort: *bord* blir *bod*, *barn* blir *ban* och *tårta* blir *tåta*. Mest märks saknaden av det supradentala uttalet av *rs* i det genuina jönköpingsspråket. Detta gäller även när ett ord slutar på *r* och nästa börjar på *s* som i exempelvis *var så god* som blir *vassego* och *kommer snart* blir *kommesnat*. Från Jönköping och bort mot Göteborg säger vi gärna *fassan* och *mossan* (med o-uttal) för *far* och *mor* (Ördell, 2008 s.44).

Inte bara r-ljudet försvinner utan även d-ljudet i vissa ord vilket Lönnerholm menar anses tillhöra ett mindre vårdat språk. D-ljudet försvinner generellt i slutet av ord så som i *rad* som då blir *ra* men också inuti ord, och blir då *la'a* istället för *lada*, *ve-bo* för *vedbod* och *tjörvgård* för *kyrkogård*. Även i rikspråket kan bortfall av *d* ske i ord som *alltid* och *tidning* medan det mer lokalt försvinner i ord som *fred* (*låt mig va' i fre!*) och *träd*. Dialektalt säger vi *marken* för *marknad* och *sjellna* för *skillnad*. Istället för uttryck som *Gå väck!* säger vi istället *Gå dän!*, eller *Gå hän!* i äldre persons dialekt. I förbindelsen *ds* assimileras *d* av efterföljande konsonant då föregående vokal förkortas. Därmed blir exempelvis *midsommar mess'ommar*. I presens particip assimileras *d* med föregående *n* i ändelsen -*ande* och -*ende* vilket gör att man vanligt kan höra frasen *Dä va ett fasilitt rännanne* (Lönnerholm, 1972 s.27ff).

Vanligtvis försvinner eller sammansmälter enskilda konsonantljud med intillstående ljud (vilket också sker till viss del i riksspråket). Kännetecknande för jönköpingsdialekten är just detta uppslukande av språkljud. *Jag har inte varit där* blir i Jönköping: *Ja.nte vatt dä*. R-ljudets bortfall för ofta med sig intillstående konsonants försvinnande. När det förekommer tre konsonanter på raken försvinner minst ett konsonantljud och därmed blir exempelvis *äldre ällre*. Veckodagarna heter i Jönköping: *tissda, tossda, freda* (Lönnerholm, 1972 s.42ff).

2.4.1.2 Vokaler

I Jönköping skiljer vi på två olika a-ljud. Vi har det mörkare a-et i *bat* och det ljusare i *batt*. Lönnerholm (1956) menar att vårt mörka a-ljud är så pass mörkt att det nästan övergår i å-ljud (Huskvuärna). När det gäller o-ljudet finns det både kort och långt o-ljud (*bo*, *bott*). Det korta o-ljudet har i vissa fall u-ljud i rikssvenska, men i Jönköping heter det *onge* för *unge* och *bonke* för *bunke*. I rikssvenska uttalar vi *tjock* *tjäck* medan vi i Jönköping istället säger *tjock* med o-ljud. Lönnerholm (1956) skriver att vi har ett karaktäristiskt o-ljud i Jönköping som närmst liknar a-ljudet i *batt* eller vokalljudet i engelskans *but* och finns i ord som *kort* och *komma*. En "Huskvarna-specialitet" är att kort *i* och *y* blir i en rad ord *e* och *ö*. Således blir *byxor* *böxor*, *legga* för *ligga* och *penne* för *pinne*. Ett uttryck som man brukar härma, som är "riktig" dialekt är *Han e inte veti*(s.138ff). Två u-ljud förekommer både i riks- och jönköpingspråket; dels det slutna *u* (kula) och dels det öppnare (kunna). Fördelningen mellan de båda är dock inte densamma i dialekten som i riksspråket. Frekvensen av slutna *u* är betydligt mindre i dialekten men förekommer i ord som exempelvis: *Hulda*, *puls*, *pulver*, *bulle* och *kulle*. Slutet *u* blir således där *u* kommer framför *l* + konsonant och framför *ss* och *st*. Slutet *u* har även *kurs* och *resurs* och får uttalen *kuss* och *ressus*. E-ljudet kan motsvaras av antingen *e* eller *ä*. Egennamn så som: *Ebba*, *Elsa*, *Helga* och *Lennart* uttalas med ä-ljud medan *Emma* har uttal med *e*. I en icke starktonig stavelse i ord som *bonde*, *nyckel* och *flicker* uttalas *e* som ett mellanting mellan *e* och *i*. I *kaffe* och *Yngve* uttalas *e* ofta med stark i-halt vilket gör att ljudet ligger någonstans mellan *e* och *i*. Ett svagtonigt *e* kan i vissa ord falla bort, som i exempelvis *säkerhetsnål* som blir *säkeritsnål* och *amerikanare* som blir *amrikanare*. I Jönköping förekommer inte diftonger vilket man kan finna söderut mot Värnamo. I ord av främmande ursprung behandlas dock diftonger olika. Diftongen kan bibehållas men tappar ibland den ena komponenten som i: *agusti*, *attograf*, *Eropa* och *rematisk* (Lönnerholm, 1972.s.12ff).

2.4.2 Lexikalt

Två karaktäristiska ord för Jönköping är *sa* och *sulle*, dvs. *ska* och *skulle*. Givetvis används inte dessa i vardat språk. Ördell förvånas över betydelsen av ett futtigt *ke*, som inte heller finnes i tyskans *sollen* eller engelskans *shall* som är besläktade med vårt *ska* (skall).

Staffan Hagberg har skrivit "OSSJ, DEVON!" om jönköpingspråket på gatan. Här skriver han om romanis påverkan på jönköpingspråket. Talar man jönköpingska så har man en hel del ord från romani i bagaget. Gerd Carling (2005) nämner att det finns alldeles för lite skrivet om romani i jönköpingsdialekten med tanke på stadens betydelse för resandefolket och i sin tur deras påverkan på språket i Jönköping. De två romaniglosorna *devel* (Gud) och *kar* (penis) fanns inte i det svenska talspråket innan de dök upp i Jönköping på 70-talet i frasen *Ossj devan, kara-bängen!* som ungefär betyder *Herre gud, människa!* Andra romaniord som är allmänt kända i jönköpingsdialekten är: *musch*, *goja*, *garia*, *pilogaria* och *pilo* (s.48ff).

Hagberg räknar upp flera ord för det manliga könet. Det mest neutrala, som kan översättas med *man*, är *tjavn*. *Karln* blir *kaan* och används i uttryck som *Va gö du, kaan?* som betyder *Vad håller du på med?* Vill man däremot markera revir byter man ut *kaan* mot *muschen* som kan översättas med *mannen*. Därmed blir *Va gö*

du, muschen? betydligt hotfullare än *Va gö du, kaan?* Den kvinnliga motsvarigheten till *muschen* är *gojan* och en snygg tjej kallas *garia* medan en ful kallas *bösten*. Ordet *ossj* som Hagberg använder i sin rubrik betyder *oj* eller *kolla in*. Ordet har olika betydelser beroende på hur man uttalar det. Det kan vara fullt av beundran samtidigt som det kan visa förakt. Just tonfallet eller uttalet på ett dialektord har stor betydelse menar Hagberg. När han själv växte upp i Jönköping var det livsviktigt att ha kunskap om de olika nyanserna. Att lägga till ett *devon* efter *ossj* vid rätt tillfälle kunde göra en till kung menar Hagberg, och att vara kung kändes alltid *överstyvt* (kanonbra) eller *beddo* (bra). Ett ord som använts flitigt av både barn och vuxna (och även lärare enligt Hagberg) är *motta* som i Håve *motta* Färjesta eller David *motta* Goliat. Hagberg berättar vidare om sin uppväxt och om ord som *pilo* (full) och *nockepilo* (dyngfull) som lever kvar än i dag. Det var sedan med *jonnen* (cykeln) som han kom i allt mer kontakt med andra människor och andra uttryck, även om de verkade *stesiga* (snobbiga). När det sedan kom till sport så var *foppoll* och *hamboll* populära. Hagberg listar många dialektord från Jönköping, men påminner också om de viktiga småorden som *la* (väl), *du vet va* och förstärkningsordet *precis*. Han menar att det är på de här småorden, med ordet *ossj*, som gör att man fortfarande känner igen en jönköpingsbo "som levit i exil och tvättat bort sitt språkliga ursprung efter bästa förmåga" (s.49ff).

Lönnerholm (1956) tar upp ord och uttryck från 50 år sedan som fortfarande kan höras på gatorna idag. *Dä va la fnuttit å inte ge ongen mer...*, *fnuttit* betyder småsnål och därmed betyder meningen att det var snålt att inte ge ungen mer. Han tar också upp *Han sto dä å gäbbade knotten, men ja gan*. *Gäbbade* är *gläfst* och ordet *knort* uttalas *knott* och betyder en ej fullvuxen individ. Därmed har vi meningen *Han stod där och gläfst, pojkevalpen, men jag gav honom svar*. *Russlepengar* är pengar som man får slösa på nöjen. *Tykig* är man när man är påflugan (s.143). Lönnerholm uppmärksammar också jönköpingsordet *mylla* som främst används av skolungdomar och betyder att man gnider in någon med snö. Han har också hört uttalet *mulla* och att betydelsen även skulle innefatta *mörda*, *Han ville mylla me!*

Ordet *gorr* (*gör*) betydde under Lönnerholms uppväxt renlighet, smuts i Jönköping men nu menar författaren att han observerat ordet i omlandets dialekter som ett prefix. Nu förekommer det som ett förstärkningsord bland ungdomar: *görsnögg* (mycket snygg).

Eniro valde 2007 att pryda telefonkatalogerna med ord som hade lokalförankring. På katalogen för Jönköpings län användes orden *nascha*, *överstyvt*, *bakanför*, *såvidapass*, *tjavo* samt meningen *Ossj devon, va mycke gojer de va på elmia!* Produktchefen Katarina Lind berättar i programmet *Lasso* i P4 att projektet är ett samarbete med Fredrik Lindström som har valt ut orden i varje län. Lind menar att en lokal förankring i språket valdes eftersom våra dialekter håller på att dö ut och börjar allt mer likna riksspråket (Sveriges Radio).

2.5 Jönköpingskan i musik och litteratur

I Jönköpings lokala kultur kan man finna källor som i allra högsta grad håller dialekten vid liv. Både jönköpingsbandet *Tre små grisar* och jönköpingsfödda författaren Mian Lodalen spelar på jönköpingsdialekten och har egna dialektala ordlistor.

2.5.1 *Tre små grisar*

"Du vet att du är från Jönköping när du tycker det är skandal att *Tre små grisar* inte har vunnit en grammis" (facebook-gruppen *Jönköping*)

1987 startades nuvarande konstellationen av bandet *Tre små grisar* som består av Göran Hallqvist, Håkan Bülow och Anders Tellander. Hallqvist berättar att tanken på att börja sjunga på dialekt började efter en uppsittarkväll hos Radio Jönköping för cirka sjutton år sedan. Bandet skulle själv tolka några julsånger och av en ren slump blev det låten *Bella Notte* som de sjöng på bred dialekt för att ta den romantiska udden ur den. Låten väckte enorm uppståndelse och radiolyssnare önskade den långt in på följande sommar. Hallqvist har sedan dess skrivit egna dialektpräglade låtar men även gjort översättningar som har blivit mycket populära. De sjunger framförallt visor och gladjazz på jönköpingsdialekt där texterna handlar om, och utspelar sig i, Jönköping. Bandet fick 1999 Jönköpings kommuns kulturstipendium för sitt humoristiska beskrivande av jönköpingsdialekten (Hagberg, 2008).

Hallqvist är själv uppvuxen i Jönköping, i Dunkehalla, vilket han själv menar tydligt hörs på hur han talar. På hemsidan *grisar.net* har bandet en egen ordlista över de jönköpingsord de använder. Ordlistan är baserad på uttryck och företeelser från deras texter för att göra det lite mer begripligt. Hallqvist tror att jönköpingskan håller på att slätas ut eller försvinna som så många andra dialekter. Han själv är förtjust i olika "sound" och dialekter och *Tre små grisars* publik säger att de saknar dialekten och blir nästan rörda när de hör den i deras musik (Hallqvist, personlig kommunikation).

2.5.2 Mian Lodalen

Lodalens självbiografiska roman *Dårens dotter* (2008) utspelar sig i Jönköping, där författaren själv växte upp. Här berättar hon om sin uppväxt med en frånvarande far som hellre köper en dyr sportbil än ett mål mat till sin dotter. Lodalen berättar om pappan, som enligt obekräftade rykten där i Jönköping, tillhör resandefolket (romer), kryddar sina berättelser med en blandning av romani och jönköpings slang, som recensenten Löfvendahl kallar en unik dialekt. Han menar också att Lodalen har satt Jönköping på den litterära kartan (Löfvendahl, 2008). I slutet av boken har Lodalen en ordlista över de jönköpingsord hon använder i boken.

3 Metod

För att ta reda på hur utbredd kunskapen är om dialektala ord och uttryck bland gymnasieungdomar i Jönköping har jag valt en både kvantitativ och kvalitativ studie där jag använder mig av enkäter. Metoden är kvantitativ på så vis att jag anger hur många som angett betydelser som jag anser korrekta och kvalitativ på så vis att jag också tar ställning till vilka betydelser som är korrekta respektive felaktiga. De öppna frågorna kretsar i sin tur kring ords betydelse och de kvalitativa kring frågor där eleverna själva ska reflektera över språket i Jönköping (se bilaga 1). Då jag har använt mig av litteratur från 50-talet och framåt i bakgrunden har jag även gjort så när jag valt ut de 20 ord som finns med i enkäten. Orden är utplockade från följande källor: Lönnerholm (1956, 1972), Mian Lodalen (2008), *Tre små grisar* (2009) och Hagberg (2008).

När jag valt ut orden har jag delvis gjort det slumpmässigt och delvis baserat på ord som återkommer i flera av källorna. Jag har således inte själv valt orden vilket innebär att mina egna åsikter kring ord som är typiska för Jönköping inte behöver överensstämma med de faktiska ord som används i enkäten.

Enkäten gavs till 50 elever på Bäckadalsgymnasiet i Jönköpings stad. Skolan är inriktad på praktiska gymnasieprogram. Inledningsvis övervägde jag att dela upp enkäterna mellan en praktiskt inriktad skola och teoretisk men kom fram till att mitt syfte inte var att på något sätt jämföra kunskapen kring dialektala ord *mellan* olika gymnasieungdomar utan endast kunskapsfrekvensen av ord på en slumpvis vald skola.

Jag har gjort tre val som kan ha betydelse för resultatet av denna uppsats. Det ena var att inte fråga om eleverna, och deras föräldrar, är födda i Jönköping. Då jag inte frågat kring detta kan det vara elever som inte bott i Jönköping tillräckligt länge för att kunna känna igen dialektala ord. Därmed kan man dra en felaktig slutsats om att kunskapen kring dialektala ord sjunkit. Mitt syfte kategoriserar dock inte infödda och inflyttade jönköpingsbor utan jag vill helt enkelt ta reda på kunskapen kring dialektala ord på gymnasiet som den faktiskt ser ut utan någon indelning. Hade jag gjort detta hade mitt syfte även fått inkludera frågan kring skillnader i det dialektala språket mellan infödda och inflyttade gymnasieungdomar och deras föräldrar. Det andra valet som kan ha betydelse för resultatet är att jag inte har låtit eleverna få höra orden utan endast läsa dem. Jag har valt att inte göra detta eftersom det kan göra mer skada än nytta ifall det inte sker på rätt sätt. Jag har ingen möjlighet att uttala orden exakt så som de ska uttalas dialektalt men framförallt har kanske eleverna små skillnader i sina egna uttal av orden vilket kan få eleverna att tvivla än mer på ordet. Tredje valet gäller elevernas möjlighet att ge svar på enkäten. De har fritt fått skriva vad de tror att ett ord betyder utan möjlighet till svarsalternativ. På detta sätt har jag uteslutit möjligheten att en elev chansar på ett ord eller att man hjälper dem på traven vilket skulle ge ett missvisande resultat. Då eleverna fritt kan skriva sin betydelse kommer det dock bli svårare för mig som ska tolka förklaringarna eftersom det finns mer utrymme för en subjektiv tolkning.

Skillnader i ålder och social tillhörighet inom dialektsfären kan av förståeliga skäl inte kommenteras i denna uppsats. Det är med stor sannolikhet stor skillnad i språket mellan en tonåring och en pensionär trots att de talar samma dialekt. I denna uppsats undersöks dock endast dialekten så som den ser ut hos stadens ungdomar.

3.1 Informationssökning

För mig har det varit viktigt att hitta tillförlitliga källor men också en bred, varierad bas som har bestått av facklitteratur, skönlitteratur, artiklar, multimedia (filmer, musik), hemsidor och personlig kommunikation (se källförteckning). En stor del av bakgrunden består av forskning gjord av Lönnerholm vilket kan ses som ett problem då bakgrunden inte blir så mångfacetterad. Lönnerholm är dock den ledande forskaren som har gjort mycket för kartläggning av språket i Jönköping och den enda som skrivit en hel bok om det. Då han ofta omnämns och används som källa för andra författare i ämnet blir det oundvikligen på detta sätt. Jag ser honom dock som min mest tillförlitliga källa, trots åldern på hans forskning. Varken *Tre små grisar*, Lodalen, Hagberg eller Ördell är forskare inom det aktuella ämnet. Även om, förhållandevis, så många av mina källor kan ses som illegitima har jag ändå valt att använda dem då de är jönköpingsbor med en passion för dialekten. Däremot kan det vara viktigt att jämföra det de skriver med andra källor vilket jag har försökt göra i min uppsats till bästa förmåga.

Stadsbiblioteket har hjälpt mig att gräva fram både gamla och nya lokala årsböcker, framförallt Gudmunds Gillets årsböcker, som har varit till stor hjälp. På sökdata-baser som *google*, *google scholar* och *artikelsök* har jag använt mig av sökorden: svenska, Jönköpingsdialekt, dialektmysterier, språk(et) (i) Jönköping, svenska dialekter, dialekt*, sofi, götamål, svenska folkmål, landsmål, Jönköping och jönköpingska.

3.2 Orden i enkäten

Nedan följer ordförklaringar till de ord jag valt ut att använda i enkäten. Antalet författare som nämns vid varje ord är också antalet källor som tar upp ordet.

- Goja/gojja - Angående den dialektala betydelsen som jag var ute efter i detta fall anger Hagberg (2008) att det i Jönköping betyder *flicka* eller *kvinn*a (s. 51) och *Tre små grisar* stavar ordet med två *j* och anger betydelsen *flicka*.
- Beddo - Jag har funnit tre olika beskrivningar av ordet i mina källor. Hagberg (2008) skriver att det betyder *bra*, *Tre små grisar* stavar ordet med *ä* och anger beskrivningen *tjusigt* och Lodalen (2008) skriver *stolt*, *mallig*, *kaxig* som inte på något sätt överensstämmer med de tidigare beskrivningarna.
- Devon - En tydlig bild av ordets betydelse i sig är svår att hitta. De flesta källor skriver ihop ordet ihop med *Osyj* eller *Guda* och blir då sammansättningarna *Osyj Devon!* (Hagberg, 2008) eller *Devons guda* (*Tre små grisar*). Uttrycken blir *Oj, Jösses!* eller *Herre Jösses*, *Oj oj oj*, *Käre vänner*. Enligt Carling är

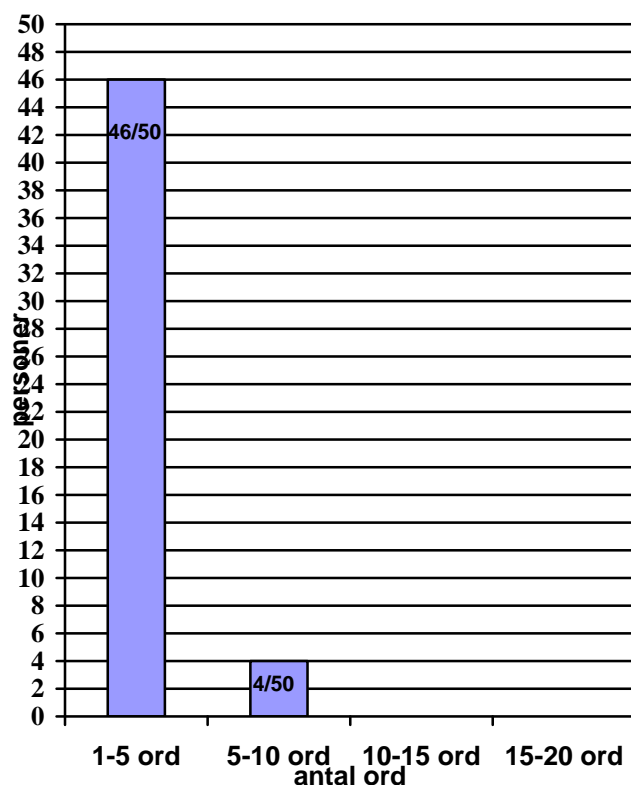
- Katig - Lodalen (2008) förklarar ordet med *kaaxig* vilket också SAOB gör. SAOB anger ordet som dialektalt och att det innebär att man är angelägen att försvara sin rätt "om sig".
- Musch - Både Lodalen (2008) och *Tre små grisar* anger betydelsen *man*. Då det ursprungligen är en romaniglosa tar även Carling (2005) med ordet och uppger då betydelsen *pojkvän, kille, man, pojke* och vissa fall även med innebörden *dumbom, otrevlig person*. Hagberg (2008) översätter *muschen* med mannen, men menar att det är hotfullare att säga *muschen* än *kaan* (karln).
- Musta - Här finns det inte så mycket utrymme för olika tolkningar utan *musta* betyder helt enkelt *kaffe* (Hagberg 2008, Lodalen 2008, *Tre små grisar*).
- Pilo - Lodalen (2008) och *Tre små grisar* översätter ordet till *berusad*, Hagberg (2008) till *full* och Carling (2005) till *full* eller *öl*.
- Tjavo - Ordet är en romaniglosa som Carling (2005) översätter med *pojke, grabb, kamrat*. Hon menar att ordet *tjej* även är besläktat med ordet. *Tre små grisar* stavar ordet med *b* (*tjabo*) vilket de översätter med *karl*. Lodalen (2008) översätter ordet med orden *kille, pojke* medan Hagberg (2008) menar att det är en obestämd person.
- Tykig - Lönnerholm (1972) översätter med *näsvis* och *påflugan*.
- Överstyvt - Hagberg (2008) översätter ordet med *kanonbra* och *Tre små grisar* med *jättebra*.
- Enrak - Lönnerholm (1972) översätter ordet med *emvis* och menar att ordet hör till de karaktäristiska inslagen i jönköpingspråket.
- Knort - uttalas *knott* och beskriver något som är litet och inte utvuxet som till exempel *äppelknort*, men också *pojkekknort* om en pojke som inte vet sin plats i äldres sällskap (Lönnerholm, 1972).
- Kvesa - är ett litet utslag eller kvissla (Lönnerholm, 1972).
- Lev - Lönnerholm (1972) menar att *lev* i Jönköping är ett avlångt bröd och ska skiljas från ordet *limpa* som är ett stort runt bröd. Vidare skriver han att man i Jönköping säger *lev* till vad man i andra delar av landet säger *limpa*.
- Speta - är en sticka i fingret. Man får exempelvis en *speta* i fingret (Lönnerholm, 1972).
- Dora - betyder *kvinn*a (*Tre små grisar*, 2009).
- Russlepengar - Pengar att *russla* med. *Russla* i sin tur betyder *rumla* eller *slösa*. I Jönköping har ordet inte så starkt klandrande innebörd. "Man är ung och kan slå sig lös utan att behöva se på varje öre" (Lönnerholm, 1972).
- Motta - kan översättas med *emot, mot*. Man använder det i samband med en motpart, exempelvis "David *motta* Goliat" (Hagberg, 2008).
- Ossi! - är ett uttryck och betyder *oj* eller *kolla in* enligt Hagberg (2008). Han menar vidare att ordet har olika betydelse beroende på tonfallet. Det kan vara fullt av beundran men också uttalas med

- Jonnen - översätter Hagberg (2008) med *cykeln*.

4 Resultat

Nedan kommer jag att presentera resultatet av min undersökning i form av både tabeller, diagram och löpande text. Jag kommer börja med att presentera det summerande resultatet för att sedan gå igenom varje fråga i samma ordning som i enkäten. Av de 50 enkäter som gavs ut besvarades 50 vilket ger en svarsfrekvens på 100%. När det gäller de kvalitativa frågorna besvarade 15 elever (30%) fråga A och 29 elever (58%) fråga B vilket ger en medelvärdig svarsfrekvens på 44%.

4.1 Resultatet i sin helhet: ord som eleverna är förtroga med

Figur 1. Antal ord eleverna kunde beskriva korrekt.

92% av eleverna hade kännedom om högst fem ord. I och med diagrammets tyngdpunkt finner jag det lämpligt att specificera den vänstra stapeln; flest elever (16 stycken), det vill säga 32%, kunde endast två ord, nio elever kunde ett ord, åtta elever fyra ord, sju elever tre ord och sex elever fem ord.

Figur 2. Svaresresultaten för varje ord.

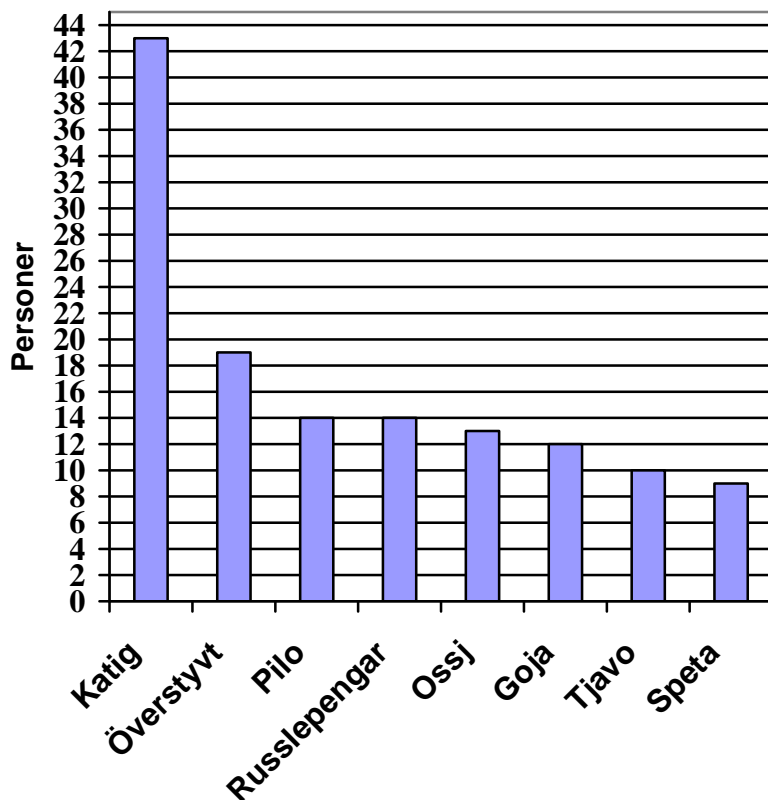
Nedan följer en tabell som ger en överskådlig syn på resultatet för varje enskilt ord. Efterföljande text (4.2 - 4.3) kommenterar de enskilda orden samt tabellen i sin helhet. 50 elever utgör 100%

Ord	Elever som angav korrekt betydelse	Elever som angav felaktig betydelse	Elever som inte kände igen ordet	Elever som använder ordet i sin vardag
5.2.Goja/gojja	24%	46%	30%	8%
5.3.Beddo	6%	0	94%	2%
5.3.Devon	0	1%	99%	0
5.2.Katig	86%	4%	10%	48%
5.3.Musch	8%	18%	74%	6%
5.3.Musta	4%	6%	90%	2%
5.2.Pilo	28%	0	72%	24%
5.2.Tjavo	20%	1%	79%	8%
5.3.Tykig	14%	6%	80%	2%
5.2.Överstyvt	38%	18%	44%	18%
5.3.Enrak	8%	0	92%	2%
5.3.Knort	8%	26%	66%	2%
5.3.Kvesa	2%	0	98%	0
5.3.Lev	2%	0	98%	0
5.2.Speta	18%	16%	66%	4%
5.3.Dora	0	4%	96%	0
5.2.Russlepengar	28%	6%	66%	12%
5.3.Motta	0	18%	82%	0
5.2.Ossj!	26%	4%	70%	14%
5.3.Jonnen	0	6%	94%	0

Tabellen visar resultaten för varje enskilt ord och därmed ser medelvärdena i sin helhet ut som följande:

- Elever som angav korrekt betydelse - 15,8% (7,9 personer)
- Elever som angav felaktig betydelse - 9,2% (4,6 personer)
- Elever som använder orden i sin vardag - 7,6% (3,8 personer)

4.2 Ord vars antal korrekta beskrivningar ligger över medelvärdet

Figur 3. Ord från enkäten som överstiger medelvärdet då det gäller elever som angett en korrekt betydelse.

Ordet *katig* är det ord som flest elever kunde ge en korrekt beskrivning där 24 av de 50 elever som tillfrågades säger sig använda ordet i sin vardag. 86% kände alltså till innebörden av ordet *katig*. 26 av de eleverna angav ordet *kaxig*, 13 *uppkäftig*, två *tyken* och två *stöddig*. Jag har ansett att alla dessa ord är synonymer med varandra och därmed angett dem som en korrekt betydelse.

22 elever angav att de använder ordet *överstyvt* i vardagen. De 19 elever som svarade korrekt angav *riktigt bra*, *väldigt bra*, *grymt bra*, *skitbra* och *jättebra*. Av de nio elever som gav felaktiga översättningar skrev tre stycken *när något går över styr* och fem av dem *coolt* eller *skitcoolt*.

14 av eleverna uppgav orden *berusad*, *full* eller *onykter* för *pilo* och 12 av dessa använder ordet i sin vardag. Ingen elev uppgav någon annan betydelse än de ovanstående. I helhet använder 24% ordet i vardagen.

14 elever kände igen *russlepengar*, dock så ville en del gärna säga *russel* istället för *russle*. Då ordet är taget ur Lönnerholm 1972 kan ordet ha ändrat stavning. Enligt SAOB är ordet *russel* dialektalt och kommer från ordet *russla* som betyder *slösa* eller *göra av (med något) på festande*. Varken *russle* eller *russlepengar* finns med i SAOB. Sex av de elever som kände igen ordet använder det i sin vardag. Bland de tre felaktiga svaren finns *växel* och *mynt*.

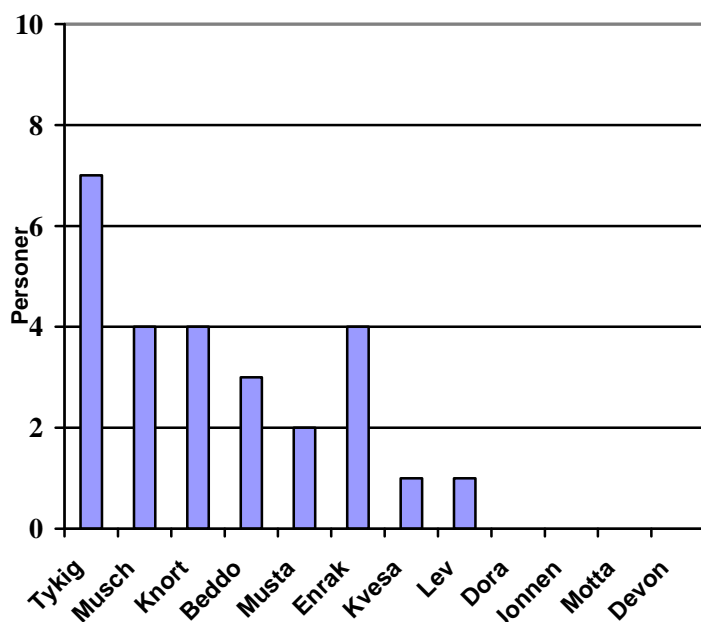
Bland de 13 korrekta svaren för *ossj!* finns översättningarna *oj*, *bäftigt*, *wow* och *förvånat uttryck*. De båda felaktiga svaren var *blå*. Sju av eleverna använder ordet i sin vardag.

Endast fyra av de 12 elever som skrev ett korrekt svar på ordet *goja/gojja*, alltså 33%, angav att de använder ordet i vardagen. Detta innebär i sin helhet att endast 8% av de tillfrågade använder ordet. I detta fallet är det fler felaktiga svar (23) än korrekta (12). Ordet *goja* finns med i *Svenska akademins ordbok (SAOB)* med två andra betydelser än den dialektala. De 23 felaktiga svaren bestod av just de förklaringar som SAOB anger vilka är: kort form för papegoja eller meningslöst prat, struntprat. 8% använder sig av den dialektala innebörden av ordet i sin vardag.

När det gäller ordet *tjavo* använder 8% av eleverna ordet i sin vardag. De tio elever som skrev en korrekt betydelse översatte med orden *polaren*, *snubben*, *grabb*, *en person* och *mannen*. Bland de felaktiga var det flera som angav *hej* vilket kan bero på likheten med ord som *tjena* och *tjaba*.

Ordet *speta* kunde nio elever som angav betydelserna *sticka* och *tagg*. Nästan lika många (åtta stycken) angav en felaktig betydelse. Samtliga felaktiga svar var *smal* eller *tunn tjej*. Ordet verkar därmed användas i annan bemärkelse. Runeberg (2009) har med ordet i *Svensket dialektlexicon* och anger där betydelsen *mager som en speta* men anger inte om ordet används om flickor eller pojkar så som eleverna har gjort i detta fallet. SAOB uppger endast betydelsen *sticka, flisa*.

4.3 Ord vars antal korrekta beskrivningar ligger under medelvärdet

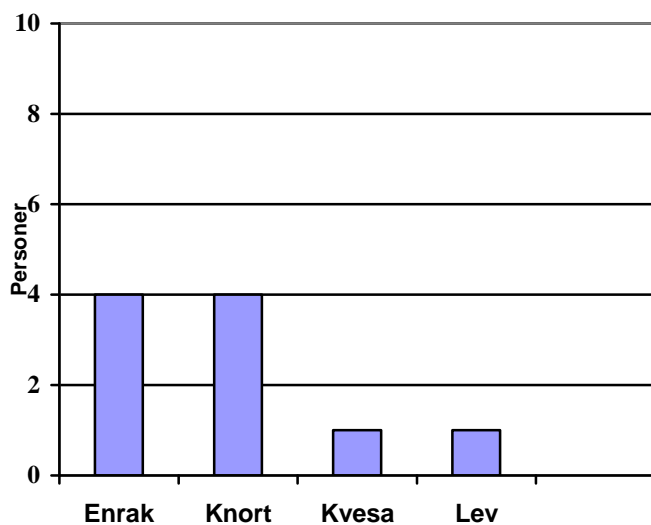
Figur 4. Ord från enkäten som ligger under medelvärdet då det gäller elever som angett en korrekt betydelse

Eleverna menar att man idag säger *tyken* och inte *tykig*. Söker jag på de båda orden på *google* får *tykig* 1 230 träffar och *tyken* får 64 800. Detta kan innebära att ordet *tyken* är mer brukligt idag. Enligt Rietz (1962) är *tyken* ett dialektalt ord som betyder *nävis*, *uppstudsig*, *kaxig*. Därmed är ordet mycket snarlikt *tykig* och kan vara en modernare form därav. Att jag valt ordet *tykig* istället för *tyken* kan ha betydelse för elevernas svar. Sju elever kände igen ordet *tykig* och översatte det med ord som *uppkäftig*, *att man säger emot* och *kaxig*. Tre elever gav de felaktiga betydelseerna *dryg*, *irriterande* och *idiot*. Endast en elev använder sig av ordet i sin vardag.

Endast fyra elever angav korrekt betydelse på ordet *musch*, men ville gärna tillskriva egenskaper till ordet. Detta innebär att eleverna även uppger bibetydelser och associerar ordet, i detta fall, negativt. Ordet uppfattas alltså inte neutralt. De bibetydelser som har angetts till *man* är *luffare*, *ful gubbe*, *rolig gubbe* och att det är en *speciell person*. Bland de felaktiga svaren finnes *mustasch* och *konstig*. Det förstnämnda kan tänkas legat nära i uttal och stavning vilket har inneburit att eleverna har associerat detta fel eller så är det ett slang för *mustasch* som varken jag eller forskare ännu har uppmärksammat. I det andra fallet har substantivet förvandlats till ett adjektiv och åter igen associeras negativt och nedsättande.

Orden *enrak*, *knort*, *kvesa* och *lev* har jag valt att bunta ihop då de kan grupperas på grund av två resultat. Dels är dessa fyra ord tagna ur Lönnerholm (1956) samt (1972) och finns inte i några av mina

andra källor och dels är det låg användningsfrekvens av just dessa ord. Medelvärdet av användningsfrekvensen är endast 1%, det vill säga 0,5 personer per ord.

Figur 4.1. Antal elever som angett en korrekt betydelse för respektive ord.

Fyra elever gav en korrekt beskrivning av ordet *enrak* där beskrivningarna *man är bestämd* och *man håller på det man tror* har ansetts som korrekt. En av de elever som gav en korrekt beskrivning angav att han/hon använder ordet i vardagen. De korrekta beskrivningarna av ordet *knort* var *liten/kortväxt kille/tjej* och jag har även kategoriserat *skitunge* som korrekt. Ordet hade även 13 felaktiga svar som alla har med insekterna *knott* som är ett ord som tillhör riksspråket att göra. En av de fyra elever som svarade korrekt använder ordet i vardagen. Orden *kvesa* och *lev* kunde en elev vardera. Ingen gav en felaktig beskrivning av orden och ingen använder de två orden i vardagen.

Beddo kunde tre elever ge en korrekt beskrivning och en svarade felaktigt *dum*. De tre som svarade korrekt svarade i enlighet med *Lodalen*. Däremot angav ingen elev vare sig *Hagbergs* eller *Tre små grisars* beskrivning. De tre eleverna som gav en beskrivning använde ordet *kaxig*. Endast 2% av de tillfrågade kände således till ordets betydelse. Ingen använder ordet. *Musta* kunde endast två elever men tre stycken gav en felaktig beskrivning med orden *julmust* och *chilla*. En elev använder ordet.

Ingen elev kunde någon av orden *dora*, *motta*, *jonnen* eller *devon* men orden har alla fått felaktiga beskrivningar. Flest felaktiga beskrivningar (nio stycken) fick *motta* med *någon motta får det va*, *nu får det va nog*, *gräns*, *tillräckligt*, *lagom* och *hyffs*. Flera verkar ha förväxlat ordet med *mätta*. Ingen av eleverna kunde heller den korrekta betydelsen av ordet *devon* men fem stycken angav en felaktig. Ett av de felaktiga svaren var *fan* som ändå visar en viss förståelse. Det är ingen korrekt beskrivning (då det till och med kanske är den konträra betydelsen till gud) men orden används som ett uttryck, svordom, och de kan därmed båda vara interjektioner. *Jonnen* fick tre felaktiga beskrivningar där eleverna översatte ordet med *idiot* och *vänner*.

Dora beskrevs felaktigt två gånger med *kom igen* och *fru*. *Fru* är snarlik den korrekta beskrivningen *kvinna* men jag valde ändå att anse den som felaktig.

4.4 Öppna frågor

De frågor som ställdes i enkäten var; A *Kan du fler dialektord? I så fall vilka och använder du dem?* och B *Vad tycker du är typiskt för språket i Jönköping? Hur talar man här? Kan du ge något exempel?* 15 elever svarade på fråga A och 29 på fråga B.

4.4.1 Fråga A

Ord som eleverna ansåg tillhöra jönköpingsdialekten är direktciterade och följande (antal elever som angett ordet inom parantes); rackla (3), hjuling (1), statto (1), chilla (1), softa (1), ja-venne (2), kirra barret (2), kjolle (1), va sjön! (1), la (1), tjöta (1), jämte (1), brevid (1).

Tre elever skrev ordet *rackla* (*rakela*) vilket är ett jönköpingsord enligt Lodalen (2008), Carling (2005), *Tre små grisar* (2009) och Lönnerholm (1972). Lodalen (2008), Carling (2005) och *Tre små grisar* (2009) översätter ordet med *prata*, *tala*, *bråka* och *tjata*, samma ord som eleverna översätter ordet med.

Lönnerholm anger dock betydelsen "genom små men ryckiga rörelser åstadkomma att något lossnar i fogarna eller går sönder" vilket inte alls överensstämmer med föregående källor. SAOB tar upp ordet och anger bland annat Lodalens och Carlings översättning och skriver att det är slang, romani och "har samhörighet med zigenarspråket". Lönnerholms förklaring nämns dock ej.

Ordet *hjulingar* nämns hos Lodalen (2008) som *glasögon* och *statto* är romani och betyder *polis* enligt Carling (2005). *Chilla* och *softa* nämns inte i några källor och nämns inte i denna bemärkelse i SAOB. Orden kan tänkas vara försvenskade former av engelskans *chill* och *soft* som har samma betydelse. *Ja-venne* återfinns inte i några källor och inte heller i SAOB. Eleven har heller inte översatt ordet själv. Uttrycket *kirra barret* finns med i Carling (2005) och betyder *fixa håret* och *barra sig* blir därmed *klippa sig*. Ordet *barret* nämner även *Tre små grisar* (2009) som *håret*. *Kjolle* och *va sjön* återfinns inte i några källor. Ordet *la* nämns av Hagberg (2008) som *väl* och "är ett småord som ska puttas in på rätt ställe"(s.53). Hagberg (2008) menar att dessa småord är viktiga i konversationen och att det är på detta sätt man ofta känner igen en jönköpingsbo (se sid. 8). *Tjöta* finns inte med i källorna men finnes däremot som *tjata* i Lönnerholm (1972). *Jämte* och *brevid* nämner inte någon av mina källor då de båda är ord som tillhör riksspråket.

En elev svarade: "Omen ofta jag skrive alla dom e du go elle?", vilket kan säga mer om elevens språk än om denne faktiskt hade räknat upp ord. Meningen tar oss in på fråga B.

4.4.2 Fråga B

Flera elever beskriver språket i Jönköping som *bonnigt* medan flera också menar att vi talar normalt/rikssvenska i Jönköping. Inställningen är positiv hos de flesta vilket meningar som "Jönköpingska ä gött!" visar.

Flera elever tar upp orden *korv och bröd*. Eleverna menar att vi i Jönköping säger (*vaam*) *kov*, *köv* eller *kav* till korv och *brö*, *böd* till bröd. Samma situation har vi med *gurka* som blir *guka* eller *göka*. En elev skriver att han uttalar *jag vet inte -gevenne*.

Sju elever tar upp r-ljudet och framförallt dess bortfall. Eleverna tycker vi hoppar över *r* men också många andra bokstäver. En skriver att vi inte säger klart eller uttalar alla ord och bokstäver. Tre elever skriver att vi slarvar när vi pratar och hoppar över bokstäver samtidigt som vi drar ut på orden. De ger bland annat exemplen ovan men också *ba* för *bara* och *taktumlare* för *torktumlare*. "Här i Jönköping spelar vi fopoll" skriver en elev och tycker vi talar typiskt småländskt. Två elever tycker att vi använder mycket svordomar och uttalar gärna ord med överdrivet mycket å,ä,ö.

När det gäller småord och utfyllnadsord nämner en elev *öh* som man använder synonymt med *hallå*. Småordet *la* tas även upp (se 5.4.1.).

5 Sammanfattande diskussion

5.1 Ordförståelsen

Ordvalen som gjorts i skapandet av enkäten kan ha haft betydelse för resultatet men med tanke på svaren eleverna gav på fråga A (se 5.4.1.) kan ändå resultatet ses som tillförlitligt. Hade jag missat välkända ord som används i dialekten räknar jag med att detta hade framkommit i fråga A.

Generellt sett är ordförståelsen av dialektala ord mycket låg. I snitt kunde endast 7,9 personer av de tillfrågade 50 ge en korrekt översättning av ett ord (se tabell 1). Lägst användnings- och igenkänningsfrekvens fick de ord som var utplockade ur Lönnerholms litteratur. De ord jag framförallt åsyftar är *enrak*, *knort*, *kesa*, *tykig* och *lev*. Trots orden *speta* och *russlepengar* som en hel del elever faktiskt kände igen har Lönnerholms ord i snitt en lägre igenkänningsfrekvens som ligger på 5,4 personer. Ett av Lönnerholms ord är dock det tredje (ihop med *pilo*) mest igenkända ordet av eleverna *-russlepengar*. Den källa som har störst igenkänningsfrekvens är Lodalen (2008) med 13,2 personer. Anledningen till denna siffra är Lodalens ord *katig* som kändes igen av hela 43 personer. Carling (2005) ligger på 8,2 personer och visar att flera av våra mest igenkända ord i Jönköping är romaniglosor. *Goja*, *pilo*, *Ossj!* och *tjavo* är romaniord som alla ligger över medelvärdet då det gäller igenkänningsfrekvensen. Jönköpingsborna Hagberg (2008) och *Tre små grisar* (2009) håller sig kring medelvärdet på 7 respektive 7,1 personer.

Lönnerholms ord känns inte längre lika aktuella som de troligtvis gjorde då hans forskning publicerades. I SAOB får varken *enrak*, *tykig* eller *russlepengar* några träffar. *Kvesa* och *speta* tillhör riksspråket medan *kenort* däremot anses vara dialektalt och *lev* anses tillhöra de södra och sydvästra delarna av Sverige. I *Svensket dialekt lexikon* (Rietz, 1962) nämns alla Lönnerholms ord som används i enkäten förutom *enrak*. Orden benämns som småländska. Inga andra ord, förutom Lönnerholms, finns i Rietz dialektlexikon.

Endast 15 elever gav exempel på fler dialektala ord än de som fanns i ordlistan. Detta innebär att 35 elever inte kunde ge något exempel på dialektord. Det finns inget samband mellan elever som kunde översätta många ord i ordlistan och elever som skrev fler dialektord i fråga A.

5.2 Elevernas övriga tankar kring språket i Jönköping

Eleverna skriver att man i Jönköping talar sluddrigt, slarvigt och släpigt. Vi hoppar över bokstäver och säger inte klart eller uttalar alla ord. Att hoppa över bokstäver, och då framförallt r-ljudet, är något som även Lönnerholm skriver om (se bakgrund). Han menar som eleverna att språket låter släpigt, vilket beror på accentueringen. Eleverna och mina källor verkar ha en relativt likartad uppfattning om hur jönköpingsdialekten låter. I detta fall är Lönnerholms forskning fortfarande aktuell.

21 elever (42%) svarade inte på fråga B. Detta innebär att 21 elever inte kan beskriva den egna dialekten eller dialekten där man bor.

6 Slutsats

De slutsatser jag drar gäller endast den undersökta åldersgruppen. Jag vill uppmärksamma att jag inte kan dra slutsatser kring dialektkänndomen utanför min mycket begränsade undersökningsgrupp.

Min undersökning visar att kunskapen om jönköpingsdialekten och ord därifrån inte är utbredd bland gymnasieungdomar i Jönköping i dag. Baserat på min undersökning kan jag se en tendens som lutar mot att våra dialekt håller på att jämnas ut och bli allt mer lik riksspråket. Jag tycker även att det finns en tendens till att eleverna verkar ha svårt att särskilja språket i Jönköping från andra språk och dialekter. Jag tänker framförallt på eleverna som har angett ord som *chilla*, *softa*, *jämte* och *bredvid* som dialektala ord trots att de orden tillhör riksspråket och/eller annan dialekt. En elev tycker att svordomar är typiskt för språket i Jönköping men detta är något som varken jag själv eller några av mina källor kan hålla med om. Det svaret har antagligen mer att göra med sociolekter eller (social) gruppstillhörighet.

Under skrivandets gång har jag börjat ifrågasätta aktualiteten i Lönnerholms forskning. De ord som kommer från Lönnerholm är ålderdomliga och tillhör mer sannolikt den småländska dialekten. Min undersökning har visat att dessa ord har allt mindre koppling med de ord som faktiskt används i

Jönköping i dag. Varken jag själv eller min undersökningsgrupp kan anse att dessa ord är karakteristiska för just Jönköping. Under uppsatsens skrivande har jag också upptäckt att mycket av det Lönnerholm beskriver som typiskt för Jönköping är också typiskt för andra västsvenska dialekter. Det som oroar mig med upptäckterna om Lönnerholms aktualitet och begränsning är att det nästintill är uteslutande Lönnerholms forskning som används. Som sagt använder sig flera av mina källor utav Lönnerholms forskning. Många författare under mitt skrivande har påstått att dialekten håller på att dö ut. För att undvika detta krävs ny aktuell forskning kring dialekten i Jönköping om vi ska bevara vår dialekt.

Det är de blanka raderna i enkäterna som kanske har sagt mest i denna undersökning. 35 elever kunde inte ge exempel på ord från sin egen dialekt och 21 elever kunde inte karaktärisera den egna dialekten. När jag formulerade fråga B antog jag att alla elever skulle skriva någonting, att varje elev skulle ha någon uppfattning om sin egen dialekt, mer eller mindre. Jag blev överraskad över hur få ord eleverna kände igen i ordlistan.

Det är rimligt att anta att orden/ordlistorna som mina källor tar upp är aktuella då de skrevs. Detta innebär att åtminstone 14 av de 20 ord i ordlistan är aktuella från 2005 fram till i dag och sex av dem var aktuella under 70-talet. Om vi kan anta att orden användes de skrevs, betyder det att användningen av orden har minskat bland unga jönköpingsbor.

Som jag har nämnt innan är det flera av mina källor som tar upp en oro för att vår dialekt håller på att försvinna. Ördell (2008) menar att oron framförallt gäller våra dialektala ord. Ljud- och satsmelodi och hur vi uttalar ord har kanske lättare att hänga kvar snarare än våra unika ord som kommer att dö ut om ingen använder dem. Min undersökning är inte närmelsevis giltig för att kunna uttala sig om hela staden men den ger en indikation på att vår dialekt, då framförallt våra ord, håller på att dö ut. Precis som Ördell (2008) beskriver har uttalet hängt kvar mer än orden. Mer omfattande undersökningar krävs för att ge en mer reell slutsats.

Institutet för språk och folkminnen (SOFI) samt projekt Swedia arbetar för att katalogisera, spela in och bevara våra dialekter eftersom de menar att våra dialekter jämnas ut, förändras och dör ut. Då jag själv är positivt inställd till dialekter och menar att de tillför något gott tycker jag att våra lokala kulturkrafter som *Tre små grisar* och Mian Lodalen har en betydande roll i att skapa intresse för att få vår dialekt att leva vidare.

7 Källförteckning

- Carling, Gerd (2005). *Romani i svenskan*. Falun: Carlsson bokförlag.
- Facebook-gruppen "Du vet att du är från Jönköping när..."
<http://www.facebook.com/group.php?gid=62463448708> [2009-12-06]
- Grünbaum, Catharina. *Svenska Språket*. Sökväg: sweden.se > sök > språk.
http://www.sweden.se/upload/Sweden_se/otherlanguages/factsheets/SI/Svenska_spraket.pdf [2009-11-30]
- Hagberg, Staffan. (2008). "OSSJ, DEVON! Jönköpingspråket på gatan." *Typiskt för Jönköping. GudmundsGilletts årsbok 2008*. Habo: RN-Offset AB.
- Lindström, Fredrik (2009). *Svenska dialektmysterier*. Del 1 SVT.
Dhttp://svtplay.se/v/1649915/svenska_dialektmysterier/del_1_av_8?sb,p113543,2,f,-1 [2009-11-15]
- Lodalen, Mian (2009). *Dårens dotter*. Stockholm: Forum.
- Löfvendahl, Erik. "Drabbande roman om opålitlig pappa". Svenska Dagbladet. 2008-10-31.
Sökväg: svd.se > dårens dotter. http://www.svd.se/kulturnoje/litteratur/artikel_1972327.svd
[2009-11-16]
- Lönnnerholm, Erik (1972). *Språket i Jönköping*. Lund: Läromedelsförlagen Svenska bokförlaget.
- Lönnnerholm, Erik (1956). "Jönköpingsdialekten" *GudmundsGilletts årsbok 1955-56*. Jönköping: Tryckeriaktiebolaget Småland.
- Pamp, Bengt (1978). *Svenska dialekter*. Lund: Natur och kultur.
- Pettersson Gertrud (2005) *Svenska språket under sjuhundra år*. Lund: Studentlitteratur.
- Rietz Johan Ernst (1962). *Svenskt dialekt lexikon*. Lund: Gleerups förlag
- Runeberg. Svenskt dialektlexicon: ordbok öfver allmogespråket. Sökning på *speta*.
<http://runeberg.org/dialektl/0686.html> [2009-11-14]
- SOFIa Institutet för språk och folkminnen. "Vad är en dialekt?" <http://www.sofi.se/dialekter>
[2009-12-02]
- SOFIb Institutet för språk och folkminnen. "Mer om begreppet dialekt" <http://www.sofi.se/2596> [2009-12-02]
- Sveriges Radio. *Överstyvt omslag i Jönköpings län*. Lasso P4.
[http://www.sr.se/webbradio/webbradio.asp?type=db&Id=286727&BroadcastDate=&IsBlock=\[2010-01-07](http://www.sr.se/webbradio/webbradio.asp?type=db&Id=286727&BroadcastDate=&IsBlock=[2010-01-07)
- Swedia (2000) <http://swedia.ling.gu.se/index.html> [2009-11-14]
- Teleman Ulf (2005). "Ett språk för ett rike". Sökväg: artikelsök > dialekter.
<http://www.fof.se/tidning/2005/4/ett-sprak-for-ett-rike>. [2009-12-01]
- Ördell, Carl (2008). "Några tankar om språket i Jönköping". *Typiskt för Jönköping. GudmundsGilletts årsbok 2008*. Habo: RN-Offset AB.

Otryckt material

Hallqvist, Göran. Personlig kommunikation e-post. 2009-11-19.

7.1 Bilaga 1

Källa: Pettersson 2005 s. 208.

7.2 Bilaga 2

Hej!

Mitt namn är Sofia Wessman och jag studerar på lärarhögskolan. Just nu skriver jag en uppsats om språket i Jönköping och behöver din hjälp.

Nedan följer en lista på ord som sägs tillhör jönköpingsdialekten. Om du vet vad ordet betyder skriver du fritt din förklaring. Det kan vara en översättning av ett ord eller flera meningar. Vet du inte vad ordet betyder lämnar du bara det ordet och går vidare till nästa. Vet du vad ordet betyder vill jag gärna att du anger om du använder det i vardagen. Finns det inte tillräckligt med plats för dina svar fortsätt på baksidan, men glöm inte skriva vilket ord eller vilken fråga det gäller. Tack för din hjälp!

/Sofia

Ord:	Betydelse:	Använder du ordet?
1. goja/gojja	_____	ja ☐ nej ☐

2. beddo	_____	ja ☐ nej ☐

3. devon	_____	ja ☐ nej ☐

4. katig	_____	ja ☐ nej ☐

5. musch	_____	ja ☐ nej ☐

6. musta	_____	ja ☐ nej ☐

7. pilo	_____	ja ☐ nej ☐

8. tjavo	_____	ja ☐ nej ☐

9. tykig	_____	ja ☐ nej ☐

10. överstyvt	_____	ja ☐ nej ☐

11. enrak	_____	ja ☐ nej ☐

12. knort (uttal: knott)	_____	ja ☐ nej ☐

13. kvesa	_____	ja ☐ nej ☐

14. (en) lev	_____	ja ☐ nej ☐

15. speta _____ ja nej

16. dora _____ ja nej

17. russle-
pengar _____ ja nej

18. motta _____ ja nej

19. ossj! _____ ja nej

20. jonnen _____ ja nej

A. Kan du fler dialektord? I så fall vilka och använder du dem?

B. Vad tycker du är typiskt för språket i Jönköping? Hur talar man här? Kan du ge något exempel?

Fortsätt på ba

